

Χριστιανισμός: Ο μπολσεβικισμός της αρχαιότητας

✖ Ο Νίτσε, στον «Αντίχριστο», δεν διστάζει να πει ότι «ο Χριστιανισμός μας απεστέρησε των φρούτων του αρχαίου πολιτισμού». Και το αναπτύσσει ως εξής: *«Αυτή την Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία που ορθωνόταν σαν πατριαρχικός χώρος, την πιο μεγαλοπρεπή μορφή οργανώσεως που έγινε ποτέ μέσα σε τόσο δύσκολες περιστάσεις και σε αναλογία με την οποία, όλες οι προγενέστερες και μεταγενέστερες προσπάθειες δεν είναι παρά αποκόμματα, αποτυχίες και ερασιτεχνισμοί, αυτοί οι «άγιοι αναρχικοί» θεώρησαν «θεάρεστον έργο» να καταστρέψουν τον «κόσμο», δηλαδή αυτή την Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, ώσπου να μην μείνει πέτρα στην πέτρα ...».*

Ο Χριστιανισμός υπήρξε ο αιμοπότης της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, κατέστρεψε τελείως, από την μια μέρα στην άλλη, αυτό το τεράστιο κατόρθωμα των Ρωμαίων: Το ότι ξεκαθάρισαν το έδαφος για έναν μεγάλο πολιτισμό, που δεν είχε όλο τον καιρό μαζί του. Δεν το καταλαβαίνουν λοιπόν ακόμη; Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία που ξέρουμε, την οποία η ιστορία των ρωμαϊκών επαρχιών μας κάνει να γνωρίζουμε όλο και καλύτερα, αυτό το αξιοθαύμαστο και μεγαλόπρεπο έργο τέχνης ήταν μια αρχή. Η κατασκευή της ήταν υπολογισμένη κατά τρόπο που οι χιλιετίες να δείξουν την στερεότητά της: Ως σήμερα, ποτέ δεν έγινε τέτοια κατασκευή, ούτε καν ονειρεύθηκε ποτέ κανείς να κτίσει με τέτοιες αναλογίες για την αιωνιότητα.

Η οργάνωση αυτή ήταν αρκετά ισχυρή για ν' αντισταθή σε κακούς αυτοκράτορες: Η τύχη των ανθρώπων, δεν πρέπει ποτέ να έχει σχέση με το έργο. Σε τέτοιες περιπτώσεις, πρώτη αρχή οποιουδήποτε μεγάλου έργου. Δεν ήταν όμως αρκετά ισχυρή για να ανθέξει εναντίον της διαφθοράς του πιο διεφθαρμένου είδους, εναντίον του χριστιανού. Αυτό το μυστικό σκουλήκι, το οποίο, υπό την κάλυψη του σκότους, της ομίχλης και του αμφιλεγόμενου, εισέδυε μέσα σε καθέναν χωριστά και τον άδειαζε από την σοβαρότητά του για τα ουσιαστικά πράγματα, από κάθε του ένστικτο για τις πραγματικότητες, αυτή η θηλυπρεπής και γλυκερή συμμορία ανάνδρων, κατόρθωσε να κλέψει, την μια μετά την άλλη, τις «ψυχές» του τεράστιου αυτού οικοδομήματος, παίρννοντάς του αυτές τις πολύτιμες ανδροπρεπείς και αριστοκρατικές φύσεις, οι οποίες έβλεπαν στην υπόθεσι της Ρώμης την δική τους υπόθεσι, βάζοντας όλη τους την σοβαρότητα και την

υπερηφάνειά τους σ' αυτήν.

Οι υποχθόνιες ενέργειες των θρησκόληπτων αυτών, το καταχθόνιο αυτών των μικρών συμμοριών, οι ιδέες τόσο σκοτεινές όσο και εκείνες της κολάσεως, της θυσίας των αθώων, της μυστικιστικής ενώσεως για του αίματος που πίνεται, αλλά ιδίως η βαθμιαία αναζωπύρωση της φωτιάς της εκδικήσεως, της εκδικήσεως των «αθλίων», να αυτό που κατέστρεψε την Ρώμη. Αυτό το είδος της θρησκείας, εναντίον της οποίας, υπό την προϋπαρχουσα μορφή της, ήδη ο Επίκουρος είχε κηρύξει τον πόλεμο. Ας διαβάσει κανείς τον Λουκρήτιο, και θα καταλάβει αυτό που πολέμησε ο Επίκουρος, όχι την ειδωλολατρεία, αλλά τον «Χριστιανισμό», θέλω να πω την διαφθορά των ψυχών με τις ιδέες της αμαρτίας, της τιμωρίας και της αθανασίας. Πολεμούσε τις υποχθόνιες λατρείες, ολόκληρο τον υποβόσκοντα Χριστιανισμό. Η άρνησι της αθανασίας, ήταν, ήδη από την εποχή εκείνη, μια απελευθέρωσις...

Ούτε φυλετικό μίσος, ούτε ταξικό μίσος

Πολλές φωνές έχουν σηκωθεί τελευταία για να καταγγείλουν «όλες τις μορφές του ρατσισμού» και να υπενθυμίσουν τα εγκλήματα του. Τέτοιες υπενθυμίσεις είναι αναγκαίες. Τι είναι ο «ρατσισμός»; Κατά βάσι, είναι η άρνηση του «Άλλου». Ένα είδος ανακλαστικού ετεροφοβίας, που μεταφράζει μια ανικανότητα να παραδεχθώ κανείς τον «Άλλο» σαν διαφορετικό από τον εαυτό του. Με συνεπαγόμενη την ιδέα ότι αυτοί που διαφέρουν από μας, πρέπει να εξαφανιστούν ή να τροποποιηθούν, δηλαδή να χάσουν τον πολιτισμό τους, να αλλοτριωθούν, να προσηλυτισθούν σ' αυτό που είμαστε εμείς.

Υπάρχουν πράγματι μορφές «ρατσισμού», που πηγάζουν από την βλακεία της ξενοφοβίας στην γενοκτονία ή στην εθνοκτονία. Μπορεί κανείς να προσπαθήσει να εξουδετερώσει τον «Άλλον» εξαφανίζοντάς τον: μαζικές εκτελέσεις και στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Μπορεί ακόμη να τον εξαφανίσει απαλλοτριώνοντάς τον από την ειδική μορφή του. Είναι αυτό που συμβαίνει σήμερα στο Λάος, όπου οι Βιετναμέζοι επιχειρούν να εξαφανίσουν την εθνότητα Λάο, υποστηρίζοντας συστηματικά τους μικτούς γάμους. Σε τελική ανάλυσι το αποτέλεσμα πάντα είναι το ίδιο: Εξαφάνισις των συλλογικών ταυτοτήτων, αποδυνάμωσις της διαφοροποιήσεως των πολιτισμών, σμίκρυνσις σε ένα μοναδικό τύπο ή υπόδειγμα.

Η νοοτροπία της ετεροφυλοφοβίας στηρίζεται σ' ένα είδος κοινωνικού ή πολιτικού μονοθεϊσμού: Από την στιγμή που προσχωρεί κανείς στην ιδέα της μιας και μοναδικής αλήθειας, μεγάλος είναι ο πειρασμός (και μπορεί μάλιστα να θεωρηθεί

σαν καθήκον) να επαναφερθή η ανθρώπινη διαφοροποίηση σε ένα και μοναδικό υπόδειγμα, αυθαίρετα θεωρούμενο σαν «καλύτερο».

Η μάχη λοιπόν εναντίον του «ρατσισμού», απαιτεί, παράλληλα μ' έναν αγώνα κατά των προκαταλήψεων και μια πανομοιότυπα σκληρή κριτική εναντίον όλων των μορφών του οικουμενισμού. Στον τομέα αυτό, η ανοχή είναι θεμελιωδώς «πολυθεϊστική».

Η «αντιρατσιστική» νομολογία άλλωστε θα κέρδιζε πολύ, αν εξαπλωνόταν και σε άλλες μορφές της αρνήσεως του «Άλλου». Θα μπορούσε π.χ. να τιμωρεί τα δόγματα που αρνούνται τον «Άλλο» στο όνομα μιας «τάξεως» κοινωνικής, όπως ακριβώς άλλοι αρνούνται στο όνομα της «φυλής».

Η πρόκλησις σε «ταξικό» μίσος δεν είναι λιγότερο καταδικαστέα από την πρόκλησις σε «ρατσιστικό» μίσος. Το να ρυθμίζει κανείς την στάσι του προς κάποιον, ανάλογα με το αν ανήκει σε μια τάξι ή σε μια φυλή, είναι ένα και το αυτό. Κι όπως παρατήρησε ο Αλαίν Μπεσανσόν, «η θέλησις να καταστραφή μια ψευδο-φυλή, δεν είναι πιο ευγενής ούτε πιο αισχρή από την θέλησις να καταστραφή μια ψευδοτάξις».

Θα ήταν δίκαιο λοιπόν, να εξοστρακισθούν συγχρόνως αυτά που εξαίρουν τον «ρατσισμό» και αυτά που αναφέρονται στην αρχή της «πάλης των τάξεων». Χωρίς βέβαια να λησμονηθή η καταδίκη εκείνων που, με κάθε ευκαιρία, γίνονται ένοχοι του ενός ή του άλλου αμαρτήματος κατά του πνεύματος.

Αρχίζοντας από εκείνον τον επαναστάτη-αστό που έγραψε τον περασμένο αιώνα: «Ποια είναι η βέβηλη θρησκεία του Εβραίου; Το λαθρεμπόριο. Ποιος είναι ο βέβηλος Θεός του; Το χρήμα... Το χρήμα είναι ο ζηλόφθονος Θεός του Ισραήλ, μπροστά στον οποίον κανένας άλλος θεός δεν έχει το δικαίωμα να υπάρξει» (Κάρολος Μαρξ, στο «Εβραϊκό πρόβλημα», 1843).

Η παράδοσις

Η λέξις «παράδοσις» δεν φαίνεται να έχει για όλους την ίδια απήχησι, ούτε την ίδια σημασία. Μεταξύ εκείνων που αναφέρονται σ' αυτήν, μερικοί εννοούν την «χριστιανική» παράδοσι, άλλοι την «ευρωπαϊκή» παράδοσι, υπονοώντας έτσι ρεύματα που ήσαν επί αιώνες αλληλένδετα, αφού είχαν γεννηθεί και υπάρξει ανεξάρτητα και τα οποία, σήμερα, τείνουν πάλι να διαχωριστούν.

Άλλοι πάλι μιλούν για μια ενδοψυχική παράδοσι (εσωτερισμός), η οποία συχνά δεν είναι παρά το προϊόν της φαντασίας και της ευπιστίας τους.

Όσο για μένα, ονομάζω «παράδοσι» την ειδική δομή, απεικόνισι ενός ειδικού διανοητικού τρόπου σκέψεως, στην οποία έχουν εγγραφή, στο διάστημα των χρόνων, οι διάφορες κοινωνικοπολιτιστικές μορφές του πολιτισμού μας και ειδικά οι παραδόσεις (στον πληθυντικό), δηλαδή το σύνολο των συνηθειών και των τελετουργικών που συνθέτουν παραδοσιακά και χαρακτηρίζουν τον πολιτισμό αυτόν.

Σε ότι αφορά στις παραδόσεις αυτές, η καταγωγή τους συγχέεται στην πράξι σ' ένα μοναδικό σύνολο με την καταγωγή του ινδοευρωπαϊκού πολιτισμού: πριν από πέντε περίπου χιλιάδες χρόνια, στο όριο της νεολιθικής επανάστασης.

Στην αρχή της σημερινής εποχής οι παραδόσεις ήσαν πολύ ζωντανές. Ο Χριστιανισμός με την εμφύτευσί του στην Ευρώπη προσπάθησε να τις εκριζώσει, αλλά δεν το κατόρθωσε. Η Εκκλησία απεφάσισε τότε να τις εξουδετερώσει, ιδιοποιώντας τις επιφανειακά και για λογαριασμό της. Κτίσθηκαν εκκλησίες και καθεδρικοί ναοί στις θέσεις των αρχαίων ναών. Ευλογήθηκαν οι πηγές και στήθηκαν σταυροί επάνω στους βωμούς.

Οι εγχώριοι άγιοι στα χωριά είδαν να τους απονέμονται οι προστατευτικές αρετές των ναϊάδων και των συλφίδων. Η γιορτή των Χριστουγέννων τοποθετήθηκε στην καρδιά του κύκλου των 12 ημερών της εποχής του χειμερινού ηλιοστασίου, ώστε ο εορτασμός της ετησίας αναγεννήσεως του Χριστού να διαδεχτεί εκείνη του Ανικήτου Ηλίου («Σολ Ινβίκτους»). Η γιορτή των Αγίων Πάντων πήρε την θέσι της αρχαίας γιορτής των «Διελθόντων» (των νεκρών). Η ιερή νύχτα του τέλους του Απριλίου τοποθετήθηκε υπό την ευλογία της Αγίας Βαλπουργίας. Το θερινό ηλιοστάσιο έγινε του «Αγίου Ιωάννου» και το Πάσχα, η αρχαία εβραϊκή γιορτή της επιβιώσεως, υπεκατέστησε φυσικότατα τις γιορτές της ανοίξεως που θύμιζαν την περιοδική αναγέννησι της ζωής.

Αυτά είναι πράγματα γνωστά, στα οποία δεν υπάρχει λόγος να επιμείνη κανείς. Το σπουδαίο είναι η διαπίστωσις ότι, ό,τι κι αν άλλαξε, η θρησκευτική χροιά, η μορφή των παραδόσεων, έμεινε στην πράξι αναλλοίωτη. Δε σημείο ώστε και σήμερα ακόμη, πολύ συχνά, σ' αυτόν τον θαυμάσιο βέβηλο παγανισμό, τον αργοπορημένα εκχριστιανισμένο αναφέρονται χωρίς να το ξέρουν, οι πιστοί χριστιανοί που νοσταλγούν την εξαφάνισι της αρχαίας λειτουργικής και των παλαιών παραδόσεων!

Η δύναμις καταναγκασμού των παραδόσεων οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι γίνονται γενικά αντιληπτές σαν «φυσικές» εκδηλώσεις, προορισμένες να ρυθμίζουν την ύπαρξι από την γέννησι ως τον τάφο, δημιουργώντας έτσι ένα είδος παράλληλης εναλλαγής με τις ηλικίες και τις εποχές.

Δηλαδή η παράδοσις -όπως κάθε κανόνας- είναι ισχυρή όσον καιρό δεν αμφισβητείται. Ακριβέστερα, όσον καιρό δεν διερωτάται κανείς για τον λόγο υπάρξεώς της.

Παρ' όλ' αυτά, ο λόγος αυτός υπάρχει και δεν είναι δύσκολο να τον καταλάβει κανείς. Η παράδοσις δημιουργεί το αναγκαίο πλαίσιο για την αρμονική εκτύλιξι των εργασιών και των ημερών. Χωρίς αυτό το πλαίσιο όλες οι ουσίες χάνονται, όλοι οι πολιτισμοί εξαρθώνονται. Συνδέοντας τους ανθρώπους ενός λαού, με μια σειρά από επίσημες συνήθειες και τελετές, η παράδοσι τους βοηθεί να μορφοποιήσουν την προοπτική ενός κοινού πεπρωμένου και προωθεί την διαιώνισι μιας κάποιας κοινής συναινέσεως. Παράλληλα, εισάγοντας ένα στοιχείο κοινωνικότητας στις κοινωνικές σχέσεις, ανταποκρίνεται στην ανάγκη μιας «ψυχικής τροφής», που είναι ριζωμένη σε όλους τους ανθρώπους, και είναι διαφορετική τόσο από τις υλικές, όσο και από πνευματικές τροφές.

Η παράδοσι λοιπόν δεν είναι άχρηστη. Αλλά η χρησιμότητά της δεν πρέπει να γίνεται αντιληπτή σαν χρησιμότητα. Από την στιγμή που υψώνεται η φωνή του «αιώνιου όχι» (για το οποίο μιλάει ο Γκαίτε), από την στιγμή που μια φωνή ακούγεται να ρωτά «σε τη χρησιμεύει», η παράδοσις χάνει τον αυθορμητισμό της, αποσυνδέεται από τα δημιουργικά βάθη του λαϊκού υποσυνειδήτου και, βαθμιαία, ατροφεί. Ακόμη περισσότερο: μόνο το γεγονός ότι τίθεται μια τέτοια ερώτηση, είναι ήδη το σημάδι -κυριολεκτικά- ότι τα πράγματα δεν πάνε πια μόνα τους. και όσο περισσότερο οι οπαδοί της παραδόσεως προσπαθούν μα την δικαιολογήσουν, τόσο περισσότερο την απογυμνώνουν από την εσωτερική δύναμι που προερχόταν από τον ενστικτώδη και αυθόρμητο χαρακτήρα της. Εξ ου και το παράδοξο, ότι η παράδοσις είναι ισχυρή και δραστήρια, όταν δεν την «αισθάνεται» κανείς σαν παράδοσι, και ότι, αντίθετα, είναι σε παρακμή, από την στιγμή που είναι ανάγκη να δικαιολογηθή.

Το κεφάλαιο που αντιπροσωπεύει η παράδοσις δεν μπορεί λοιπόν να γίνη αντιληπτό παρά να είναι αντικείμενο ζωντανής εμπειρίας. Παίζεται δηλαδή η ψυχή κι όχι το πνεύμα σ' αυτήν την περίπτωση. Με την έννοια αυτή, η παράδοσις αποτελεί ένα σύνολο, που οι άνθρωποι ενός ορισμένου λαού, σ' ένα ορισμένο τόπο

και σε μια ορισμένη εποχή, αισθάνονται συλλογικά ότι τους ανήκει και που, κατά κάποιο τρόπο, τους επιτρέπει να είναι αυτό που είναι.

Εξυπακούεται όμως, ότι ο σεβασμός, ακόμη και ο σιωπηρός, των παραδόσεων, συνδέεται με τον σεβασμό εκείνων που θεμελίωσαν και μετέδωσαν τις παραδόσεις αυτές. Υπάρχει στο σημείο αυτό μια στενή σχέση με την διαδικασία της ταυτότητας και της αφυπνίσεως της προσωπικότητας. Ο άνθρωπος «τίθεται» μέσα στην αντίθεση και «κτίζεται», μέσα από μια σειρά μορφοποιούντων ανταγωνισμών. Οι ανταγωνισμοί αυτοί είναι πάντα σχετικοί: την ίδια στιγμή που το άτομο εκδηλώνεται σαν «μοναδικό» στον κόσμο, ταυτίζεται συνάμα με ένα υπερ-εγώ, με μια «παραδοσιακή» εικόνα, χάρις στην οποία τοποθετεί τον εαυτό του σε προοπτική και βρίσκει την θέση του στον χώρο και στον χρόνο, σε σχέση με το περιβάλλον του και την κληρονομιά του. Χρειάζεται βέβαια ακόμη να μπορέ να γίνη καθαρή αναγνώρισις των προγόνων, των ιδρυτών της κληρονομιάς και δημιουργών της παραδόσεως.

Ένας από τους λόγους της σημερινής αξουθενώσεως των παραδόσεων είναι ίσως το ότι όχι μόνο οι δημιουργοί των παραδόσεων αυτών (αυτοί που μορφοποίησαν την ειδική δομή του πολιτισμού μας) δεν είναι πλέον αντικείμενο κανενός σεβασμού, αλλά και ότι η ίδια η ταυτότητά τους είναι πια ξεχασμένη – ή απαρνημένη.

* * *

Η παράδοσις είναι συλλογικό έργο. (*«Κανένα ανθρώπινο ον»*, γράφει ο Κόνραντ Λόρεντς, *«έστω κι αν είναι η μεγαλύτερη μεγαλοφυΐα, δεν θα μπορούσε να εφεύρη μόνο του ένα σύστημα κανόνων και κοινωνικών λειτουργιών, ικανών να αντικαταστήσουν την πολιτιστική παράδοσι»*). Αλλά, πριν απ' όλα, είναι έργο ανθρώπινο, χωρίς καμιά αντιστοιχία στον ζωικό κόσμο. Με την έννοια αυτή, δεν είναι γεγονός «φύσεως», αλλά γεγονός «πολιτισμού». Η παράδοσις υποκαθιστά τα ένστικτα, συμπεριλαμβανομένων, στην αρχή τουλάχιστον και εκείνων που αφορούν στην προστασία των ατόμων. «Ένας που δεν καταλαβαίνει καλά τις σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ της αιτίας και του αποτελέσματος», γράφει ακόμη ο Κόνραντ Λόρεντς, *«θα κάνει καλά να περιοριστεί σε μια παραδοσιακή συμπεριφορά, που γνωρίζει ότι θα τον οδηγήσει στο επιδιωκόμενο αποτέλεσμα – και χωρίς κίνδυνο»*.

Η ύπαρξις μιας πολιτιστικής παραδόσεως είναι τόσο στενά δεμένη με το ανθρώπινο φαινόμενο, ώστε να αποτελή, στο επίπεδο αυτό, μια επί πλέον

κληρονομικότητα. Αν, στον άνθρωπο, η γνώσις είναι συσσωρευτική, αν η παράδοσις μπορεί να μεταδοθεί από γενεά σε γενεά, ενώ το αντικείμενο στο οποίο αναφέρεται δεν είναι αναγκαστικά και πάντα παρόν, είναι γιατί η κληρονομιά δεν φέρεται μόνο από την βιολογική και γενετική δομή μας, αλλά μεταφέρεται επίσης και με την συντεταγμένη γλώσσα και με την αντίληψη της σκέψεως.

Με άλλα λόγια η παρουσία στον άνθρωπο μιας παραδόσεως που παράγεται και διατηρείται από την αντίληψη της σκέψεως και της συντεταγμένης γλώσσας, χρησιμοποιώντας σύμβολα, αντιστοιχεί πραγματικά σε μια νέα μορφή κληρονομικότητας, που προστίθεται στην βιολογική κληρονομικότητα. «Με την αντίληψη της σκέψεως και, συνάμα, με την γλώσσα», διευκρινίζει ο Λόρεντς, «εμφανίζεται στον κόσμο ένα νέο είδος μεταδόσεως των ιδιοτήτων και των ικανοτήτων, που πλησιάζει πολύ το βιολογικό φαινόμενο της κληρονομικότητος. Όταν ένας άνθρωπος εφευρίσκει το τόξο και το βέλος, η ικανότητα να κατασκευάζη και να χρησιμοποιή το όπλο αυτό, μεταβιβάζεται κατά τον ίδιο περίπου τρόπο με ένα επίκτητο χαρακτηριστικό, μέσω της εξελίξεως ή της κληρονομικής επιλογής, με την γενετική έννοια του όρου. Επίσης η πιθανότητα να λησμονηθή αυτή η επίκτητη ικανότητα δεν είναι μεγαλύτερη από την πιθανότητα εκφυλισμού ενός οργάνου του σώματος, του οποίου η αξία διατηρήσεως για το είδος θα ήταν ανάλογη».

* * *

Η παράδοσις δεν είναι το παρελθόν. Αυτό δεν πρέπει να σταματήσει κανείς να το λέει και να το ξαναλέει. Η παράδοσις έχει την ίδια σχέση με το παρελθόν, όπως και με το παρόν και με το μέλλον. Βρίσκεται πέρα από τον χρόνο. Δεν αναφέρεται σ' αυτό που είναι αρχαίο, αυτό που είναι «πίσω μας», αλλά σ' αυτό που είναι μόνιμο, σ' αυτό που είναι «μέσα μας». Δεν είναι το αντίθετο του νεωτερισμού, αλλά το πλαίσιο, μέσα στο οποίο πρέπει να γίνονται οι νεωτερισμοί, ώστε να έχουν σημασία και διάρκεια.

Πρέπει να δοθεί ένα τέλος σ' αυτή την γραμμική αντίληψη της ιστορίας, όπου το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον, αντιστοιχούν σε τρεις χωριστές «στιγμές». «Αν δεχτούμε ολοκληρωμένα το παρόν, τότε το παρελθόν όπως και το μέλλον θα μας δοθούν επιπλέον» (Κλεμάν Ροσσέ).

Αυτό που κάνει την παράδοσι να είναι παράδοσις και όχι ένα γεγονός (ή μια σειρά γεγονότων) είναι ακριβώς το ότι εγγράφεται, ή προορίζεται να εγγραφεί, μέσα στο παρόν. Δεν σχετίζεται με το παρελθόν παρά σαν ζωντανό ίχνος του, κατά το

μέρος που εγγράφεται στο παρόν. Το παρελθόν δεν είναι παρά αντικείμενο της ιστορικής αναζητήσεως και του βλέμματος που ρίχνουμε σε ότι έγινε κάποτε. Η παράδοσις όμως ανατρέχει σ' αυτό που προέρχεται από πέρα από τα εμφανή και τα πράγματα που καθορίζονται από τα φαινόμενα. Ανατρέχει στην συνέχεια, που επιτρέπει στα αλληλοδιαδεχόμενα γεγονότα του παρελθόντος μας να μην φαίνονται σαν «χωρίς λόγο πράξεις», σαν δημιουργίες του τίποτα ή σαν θέσεις χωρίς έννοια. Χάρης σ' αυτήν, τα γεγονότα που απαρτίζουν την ιστορία μας – έστω κι αν φαίνονται κάπως ανερμάτιστα ή χωρίς προκαθορισμένους σκοπούς και σχέδια – μπορούν να αναφερθούν σ' ένα κοινό παρονομαστή, να εγγραφούν σε μια ίδια δομή, να ερμηνευθούν υπό το φως της ίδιας και αιώνιας προσκολλησέως προς ότι μας φαίνεται άξιο να διασωθή και συνεπώς να μεταφερθή στο παρόν μας και να ξαναγίνει επίκαιρο.

Ο μυστικός αυτός δεσμός, προϊόν της ειδικότητας των νοοτροπιών στον οποίο ανατρέχει και αναφέρεται η έννοια της παραδόσεως και δια του οποίου η κληρονομιά μεταδίδεται στο παρόν, υπήρξε πάντα το αντικείμενο του μίσους των εχθρών της παραδόσεως. Από ιστορικής απόψεως, η επίθεσις κατά των παραδόσεων ανάγεται στον 18ο αιώνα. Με τους «Πεφωτισμένους» και την φιλοσοφία τους, ο όρος «παράδοσις» παίρνει για πρώτη φορά μια κακή απόχρωσι. Για τους οπαδούς της «Επεξηγήσεως», η παράδοσις δεν είναι παρά το άθροισμα των προκαταλήψεων του καθενός και των «ανορθολογικών» συμπεριφορών της κοινωνίας, αντιπαρατάσσεται η αυτοχειροτονηθείσα «οικουμενικότητα της λογικής». Αυτό όμως που καταγγέλλουν οι «πεφωτισμένοι» φιλόσοφοι δεν είναι η υπενθύμισις του παρελθόντος, ούτε η επίκλησις των κειμένων και των γεγονότων που έγιναν και υπήρξαν, αλλά η επίκλησις, η επαναφορά στην εποκαιρότητα της κοινωνικής πρακτικής και των συλλογικών συμπεριφορών, που συνδέονται με τα κείμενα και τα γεγονότα αυτά, από την στιγμή που αυτά δεν θεωρούνται σαν εξωτερικά αντικείμενα ή ακόμη αδιάφορα, αλλά σαν μαρτυρίες της δικής μας κληρονομιάς.

Με δυο λόγια, αυτό που εξοργίζει κυρίως τους οπαδούς της «επεξηγήσεως» είναι το γεγονός της καθαρής συνειδητοποιήσεως της παραδόσεως αυτής, χάρις στην οποία το βλέμμα προς το παρελθόν προωθεί το αίσθημα των ριζών και το γεγονός ότι ανήκουμε σ' αυτό που προϋπήρξε από μας.

* * *

Η παράδοσις έχει τα όριά της. Μέσα σε κάθε κοινωνική ομάδα, διάφοροι

παράγοντες αντιτίθενται σε μια πολύ αυστηρή διατήρησι αμετάβλητων δομών. Αρχίζουμε από την περιέργεια, που συνδέεται με την αιώνια νεότητα του ανθρωπίνου πνεύματος και η οποία παίρνει πολύ γρήγορα την μορφή της αμφισβήτησεως. Η αμφισβήτηση είναι ειδικά ισχυρή τον καιρό της εφηβείας. «Σε κανονικές περιστάσεις», παρατηρεί ο Κ. Λόρεντς, «ο σκεπτικισμός και η τάσις προς τον νεωτερισμό που εκφράζουν οι έφηβοι, δεν είναι παρά εκδηλώσεις υγείας. Αυτά είναι που επιτρέπουν στον πολιτισμό να μεταβάλλεται και να διατηρή την προσαρμοστικότητά του και συγχρόνως αρδεύουν με νέο αίμα την πατρογονική παράδοσι, αποφεύγοντας την αρτηριοσκλήρωσί της υπό την μορφή πολύ ακάμπτων δογμάτων».

Αναμφίβολα όμως οι κοινωνίες στις οποίες ζούμε είναι πια κοινωνίες όπου η δίψα του νεωτερισμού εκφυλίσθηκε σε νεοφιλία, σε μια παθολογική έλξι προς οτιδήποτε είναι «νέο». Σαν επακόλουθο, η ηλικία στην οποία η τάσις προς τον νεωτερισμό είναι ισχυρότερη, ανεβάστηκε φυσικά σ' ένα είδος ικριώματος καταδίκης. (Είδαμε να γεννιέται ο «νεανισμός» και η σχετική αντίθεσίς του, ο «αντινεανικός ρατσισμός»). Το φαινόμενο αυτό είναι πολύ ανησυχαστικό, γιατί τροφοδοτεί μια ρήξι μεταξύ των γενεών, πίσω από την οποία αρχίζει να εμφανίζεται το φάσμα ενός νέου εμφυλίου πολέμου. Αλλά οι υπερβολές αυτές, δεν πρέπει να μας κάνουν να ξεχνούμε ότι βρισκόμαστε μπροστά σε ένα είδος υπερτροφίας μιας θεμελιώδους βιολογικής και κοινωνικής λειτουργίας, κανονικής κι όχι μπροστά σ' ένα αυτό καθαυτό κακό.

Στο σημείο αυτό, η σύγκρισις του κοινωνικού σώματος με τον οργανισμό του ατόμου είναι διαφωτιστική. Από την πρώτη ως την τελευταία μέρα της υπάρξεώς του, κάθε ζωντανό σύστημα εξελίσσεται. Τα άτομα που αποτελούν το σώμα μας ανανεώνονται συνεχώς. Και παρ' όλ' αυτά οι οργανισμοί αυτοί, σε συνεχή μεταβολή, παραμένουν πάντα οι ίδιοι από δομικής πλευράς. Ακόμη περισσότερο, καμμιά φορά είναι τα ίδια όργανα εκείνα που εξασφαλίζουν το αμετάβλητο της δομής και συγχρόνως την εξέλιξι της μορφής. Έτσι, στα οστά, είναι τα ίδια κύτταρα, οι οστεοβλάστες και οι οστεοκλάστες εκείνοι που καταστρέφουν και δημιουργούν συνάμα τα οστά. Τηρουμένων των αναλογιών, η παράδοσις παίζει στις κοινωνίες τον ίδιο ρόλο. Χωρίς αυτήν, θα ήταν αδύνατο να «γινόμαστε» και συγχρόνως να είμαστε ο εαυτός μας. Αλλά συγχρόνως, χωρίς παράδοσι κάθε πραγματική ανάπτυξις θα ήταν αδύνατη, γιατί κάποια δομή είναι πάντα απαραίτητη για να «στερεώσει» ένα γεγονός ή μια μεταβολή.

Ο Λόρεντς δεν διστάζει να γράψει ότι είναι πιο σπουδαίο, για μια κοινωνία, να

διατηρήσει τις γνώσεις που απέκτησε, παρά το να αποκτήσει νέες, γιατί χωρίς διατήρησι των κεκτημένων, κανένα απόκτημα δεν διαρκεί. Στην πραγματικότητα φαίνεται καθαρά, ότι η ύπαρξι συντηρητικών δυνάμεων που διατηρούν την παράδοσι, είναι το ίδιο σπουδαία με την ύπαρξι νεωτεριστικών δυνάμεων που την, αμφισβητούν. Σε τελική ανάλυση το πρόβλημα της θέσεως της παραδόσεως μέσα στο κοινωνικό σώμα, είναι ένα πρόβλημα ισορροπίας μεταξύ μονιμότητας και της αλλαγής, μεταξύ του αμετακίνητου και του κινητού. Άλλωστε, μόνο όταν μια τέτοια ισορροπία επιτυγχάνεται, οι επιλεκτικές ομάδες μπορούν να «κυκλοφορήσουν» και να ανανεωθούν (σύμφωνα με την απαίτησι του βιολογικού νόμου της επαναφοράς στον μέσον όρο) και να μιλήσει κανείς, όπως ο Παρέττο, περί «κοινωνικής αρμονίας».

Η ανάλυσις αυτής της παραδόσεως ενώνεται τότε με την ανάλυσι της έννοιας της τάξεως. Ανάλογα με το αν υπερτερή υπερβολικά η παράδοσις ή η αμφισβήτησις, ο κοινωνικός οργανισμός παρουσιάζει τα συμπτώματα της αρτηριοσκλήρωσεως ή της αναρχίας, λίγο ή πολύ εντονώτερα. Όταν οι κοινωνίες κυβερνώνται αποκλειστικά από την παράδοσι, γίνονται απολιθωμένες κοινωνίες, όπως οι «ψυχρές κοινωνίες» που ο Λεβύ -Στράους, ο Γκαρωντύ και οι μιμητές τους θα ήθελαν να δώσουν σαν υπόδειγμα στην Ευρώπη και οι οποίες άδειασαν από περιεχόμενο την ιστορία, γιατί κάθε γενεά αρκείται στο να επαναλαμβάνει την προηγούμενη, χωρίς ποτέ να νεωτερίζει. Αντίθετα όταν οι κοινωνίες δεν δίνουν καμιά θέσι στην παράδοσι, οι νεωτερισμοί, αναγκαστικά εκριζωμένοι, αποκομμένοι από τις ειδικές αξίες του πολιτισμού και του λαϊκού πνεύματος, δεν κατορθώνουν να εγκατασταθούν, να στερεωθούν στον κοινωνικό οργανισμό και εξαφανίζονται μετά από λίγα χρόνια.

Βρίσκει κανείς ανάλογα παραδείγματα στον ζωικό κόσμο. Τα είδη που δεν εξελίσσονται πιά, γεννούν ζωντανά απολιθώματα , ενώ αυτά που παρουσιάζουν υπερβολικά ισχυρές μεταβολές καταλήγουν συνήθως σε τερατώδεις τύπους που δεν είναι βιώσιμοι. Αντιδραστικοί λοιπόν και αμφισβητίες, έχουν και τις ζωολογικές απεικονίσεις τους.

«Βλέπει κανείς απ' αυτά», συμπεραίνει ο Κ, Λόρεντς, «ότι η συμπεριφορά του ανθρώπου που προσπαθεί να διαιωνίσει το αμετάβλητο σε έναν πολιτισμό και αυτή του ανθρώπου που επιτίθεται κατά της παραδόσεως, αποτελούν τους δυο αντίθετους , αλλά και συμπληρωματικούς πόλους ενός συστήματος ανταγωνισμών, που η αποστολή του είναι να διατηρή μια κατάστασι ισορροπίας». Προσθέτει ακόμη ότι: «Η διαπίστωσις αυτή, σημαίνει να κάνη κανείς εχθρούς τόσο

ανάμεσα στους ηλικιωμένους συντηρητικούς κυρίους, όσο και στις γραμμές της επαναστατημένης νεολαίας, γιατί και οι μεν και οι δε, αρνούνται να αναγνωρίσουν ότι μια εφυής και θετική πράξις συνίσταται πρώτα στην αποδοχή των απόψεων των αντιπάλων τους».

Όταν οι παραδόσεις χάνονται, δεν τις κάνει κανείς να αναγεννηθούν με διαταγή. Ούτε με θρήνους. Δεν μπορεί κανείς παρά να δημιουργήσει νέες, ή να τις κάνει να επιστρέψουν με νέες μορφές, αυτές που υπήρχαν στην αρχή και χάθηκαν: το πολύ αρχαίο επανέρχεται τότε με την δύναμι του πολύ νέου. Ακκά ας το επαναλάβουμε, κάθε παράδοσις είναι ένα πλαίσιο, μέσα στο οποίο πρέπει κανείς να ανανεώνει συνεχώς. Μια παράδοσις που δεν εκσυγχρονίζεται συνεχώς, είναι μια παράδοσις νεκρή και άξια της τύχης της. Δεν πρόκειται λοιπόν για αποκατάστασι αυτού που ανήκει στο χθές, αλλά για να δοθεί μια νέα μορφή σ' αυτό που είναι πάντα αιώνιο. Δεν πρόκειται για προσπάθεια επιστροφής στο παρελθόν, αλλά για σύνδεσι μ' αυτό. Το να μιμηθεί κανείς αυτούς που θεμελίωσαν και μετέδωσαν μια παράδοσι, δεν είναι μόνο το να μεταδίδει αλλά το να θεμελιώνει με την σειρά του.

(Από το βιβλίο «ΟΙ ΙΔΕΕΣ ΣΤΑ ΟΡΘΑ» του Αλαίν ντε Μπενουά [εκδ. «Ελεύθερη σκέψις»])

Οι αγιορείτες καλόγεροι στις απαρχές της Επανάστασης του 1821

Η αναληψία των αγιορειτών καλόγερων απέναντι στα διαρκή αιτήματα των επαναστατών να συμβάλουν οικονομικά στον αγώνα και η συμφωνία τους με τους Τούρκους για την παράδοση του Εμμανουήλ Παπά.

Οι Αγιορείται και αι πρώται ατυχίαι

Αλλ' αν ο Παπάς (Εμμανουήλ) ήτο δικαιολογημένος όταν εξητούσε από τον Υψηλάντην και τους Υδραίους ενισχύσεις που προϋπέθεταν μεγάλας δαπάνας, αφού ο ίδιος είχε μεταβάλει την χρηματικήν περιουσίαν του εις ταμείον πολέμου, δεν ήσαν δικαιολογημένοι και οι μοναχοί του Αγίου Όρους, που απαιτούσαν επίσης βοήθειαν δια την οποίαν έπρεπε να καταβάλλουν άλλοι τας δαπάνας.

Αι μοναί, πλην των ακινήτων περιουσιών των, κατείχαν όχι μόνον χρήματα, αλλά και θησαυρούς ανεκτιμήτους από αφιερώματα χρυσά και αργυρά, και κοσμήματα

με πολυτίμους λίθους συσσωρευμένα εκεί από αιώνες. Επρόκειτο περί ανυπολογίστου πλούτου.

Και ενώ οι Αγιορείται από του 14ου αιώνος επλήρωναν φόρους, που είχαν καταστή με τον καιρό βαρύτατοι, κατά την εποχήν που εξερράγη η επανάστασις δεν εσκέπτοντο ότι έπρεπε να δαπανήσουν και δια τον αγώνα που τον είχαν επιθυμήσει αυτοί οι ίδιοι και που θ' απηλευθέρωνε τους τόπους των από τον βάρβαρον δυνάστην, και δι' αυτούς μάλιστα τον αλλόθρησκον κύριον.

Τουναντίον δεν άφησαν ευκαιρίαν που να μη ζητήσουν βοήθειαν από όλους με έγγραφα πομπώδους εκκλησιαστικού ύφους και με εκκλήσεις προς τα ευλαβή αισθήματα των «αδελφών ευσεβών και ορθοδόξων Χριστιανών» δια την υπεράσπισιν των «θείων και σεβαστών μοναστηρίων του αγιωνύμου τούτου Όρους». Αλλ' η βοήθεια αυτή, καθώς είπομεν, προϋπέθετε χρηματικήν δαπάνην των άλλων.

Έγραψαν ζητούντες τοιαύτας βοηθείας όχι μόνον από τον Υψηλάντην και την Ύδραν, προς την οποίαν απηυθύνοντο τότε όλοι από παντού, αλλά και από αυτούς τους πλοιάρχους των εκ της Λήμνου και των Ψαρών πλοίων που ευρίσκοντο εις τους κόλπους της Χαλκιδικής και τον Θερμαϊκόν, ενώ τουναντίον οι ναυτικοί είχαν ανάγκη από χρήματα και δια τα πληρώματά των και δια την ανανέωσιν των πυρομαχικών. Τα έγγραφα εκείνα έχουν περισωθεί.

Αλλ' ο Υψηλάντης υπήρξεν αυστηρός και τους υπέδειξε το καθήκον των: την ανάγκην χρηματικών θυσιών δια τον αγώνα. Η σχετική προς τούτο περικοπή της απαντήσεώς του προς τους μοναχούς είναι η ακόλουθος:

Το έθνος εκινήθη κατά του τυράννου όχι με βασιλικούς θησαυρούς, αλλά με συνεισφοράς ιδιαιτέρας. Δια τούτο καθείς δυνάμενος τόπος πρέπει να συνεισφέρει οίκοθεν, οπλιζόμενος υπέρ της ελευθερίας του. Και αν μάλιστα πλεονάζει εις μέσα, ανάγκη και άλλους να βοηθή, καθώς απαιτεί η χριστιανική αδελφότης και αυτό το συμφέρον, όντα όλα συνδεδεμένα αναμεταξύ των. Η σωτηρία του ενός τόπου συντρέχει εις την σωτηρίαν του άλλου. Και εξ εναντίας ο όλεθρος του ενός συνεπιφέρει τον αφανισμόν και εις τον άλλον.

Τούτο επιθυμούμεν και ευχόμεθα, ώστε και το αγιώνυμον Όρος να αγωνισθή γενναίως και με με σώματα και με χρήματα. Όχι μόνον δια την ατομικήν του σωτηρίαν, αλλά και ει δυνατόν δι' όλην την ελευθερίαν του Γένους, από το οποίον έλαβε την ύπαρξίν του και την δόξαν του και χωρίς τούτου δεν ημπορεί

να σωθεί. Όσα λοιπόν ηθέλατε προσφέρει δια την ανόρθωσίν του, όχι μόνον θέλετε τα λάβει μέχρι λεπτού, αλλά και ιδιαιτέρας πλουσίας ανταμοιβάς και προνόμια.

Αλλ' οι καλόγηροι δεν εννοούσαν να θίξουν ούτε τα χρήματα των μονών, ούτε τα εκ χρυσού και αργύρου νεώτερα αφιερώματα που δεν είχαν την σημασίαν ιστορικών κειμηλίων και τα οποία αποτελούσαν ολόκληρον θησαυρόν, ικανόν ν' αποβή πηγή ενισχύσεως σοβαράς όχι μόνον του μακεδονικού, αλλά του όλου αγώνος.

Και ο εχθρός ευρήκε τους υπερασπιστάς της Χαλκιδικής αδυνάτους, όπως ήσαν κατά τας πρώτας ημέρας του κινήματος, χωρίς εφόδια και ολίγους, διότι έλειπαν τα μέσα δια να έλθουν οι ικανοί δια τον πόλεμον.

[...]

Η ακόλουθος επιστολή του οπλαρχηγού Ρήγα Μάνθου προς τον Εμμανουήλ Παπά κατά την 19η Ιουνίου είναι αποκαλυπτική:

Κατά την παραίνεσίν της εξακολουθώ φυλάττων τον στρατόν εντός των οχυρωμάτων και μεταχειριζόμενος τινά στρατηγήματα αποστέλλων στρατιώτας εις τα βουνά, το οποίον ωφέλησε και ωφελεί. Μα τι να κάμη κανείς με την μικρολογίαν των Αγίων Πατέρων. Αυτή η στυγερά ανελευθεριότης και μικροπρέπεια αυτών μας εμπόδισεν από πολλά ωφέλιμα και από πολλά αναγκαία. Άμποτε να μεταβάλη ο αναλλοίωτος Θεός την διάθεσίν των, να τους αποδείξη ευσπλάχνους, κριτικούς, γενναίους και ελευθερίους και με δόκιμον νουν, δια να ευδοκιμήσουν και του πολέμου τα πράγματα, τα οποία χρειάζονται απαραιτήτως και δια σύστασίν των και δια ευόδωσίν των αυτά τα αγαθά προτερήματα και πλεονεκτήματα.

Εγώ επορεύθην μετά και του λογιωτάτου Δημητρίου κατά πρόσκλησιν της αγιοσύνης τους. πλήν κανέναν γενναίον δεν εύρον εις αυτούς παρά μίαν επίπλαστον πολιτίκαν. Επάσχισα να τους διαθέσω διαφορετικά με τον λόγον. Όμως αυτοί από τον σκοπόν των δεν εβγαίνουν. Έχουν τα φρονήματά των, τα οποία μόνα εγκρίνουν δια καλά και τα προσκυνούν και τα λατρεύουν και φροντίζουν μόνον δια την συντήρησιν των ιδίων των υποκειμένων και μόνον δια

την ασφάλειαν των ιδίων των. Τα ιερά μοναστήρια και τον λαόν του Θεού δεν τους εμψυχώνουν καθ' όσον γίνεται. Προβλέπουν δε μόνον και παρεικάζονται αλλοιοτρόπως την ιδίαν των ασφάλειαν, από το οποίον προέρχεται, αυθέντα μου, η μεγίστη αδυναμία εις τα στρατεύματά μας και η ανάλογος ακαταστασία. Φοβούμαι μήπως ο λαός από την πείνα και τας πολλές θλίψεις του εφορμήσει εναντίον των και δεν δυνηθώμεν να απαντήσωμεν εις την ορμήν των...

[...]

Εστάλη από την Ύδραν μακρά επιστολή και προς τους ηγουμένους και μοναχούς του Αγίου Όρους. Δι' αυτής οι Υδραίοι, αφού εξέθεταν τας θυσίας που προσέφεραν και αυτοί και οι άλλοι Έλληνες εις τον αγώνα, εξητούσαν και από τους Αγιορείτας, των οποίων ήτο γνωστή παντού πλέον η αποφυγή να προσφέρουν τα μέσα δια τον αγώνα της ελευθερίας της ιδίας των χώρας, να καμουν το καθήκον των, όπως και οι άλλοι, και να ενισχύσουν τους μαχομένους δια την Μακεδονίαν. Ιδού χαρακτηριστική περικοπή της επιστολής:

Υμείς άρα οι άγιοι πατέρες, ους ως φωστήρας έθεσεν ο Θεός επί της γης ίνα τους λοιπούς Χριστιανούς φωτίζητε και ποιμαίνητε, δειχθήτε άξιοι του υμών επαγγέλματος. Ας ίδη η Ευρώπη όλη ότι εκείνους τους θησαυρούς οπού το Γένος αφιέρωσεν εις χείρας σας δεν τους εδέχθητε φιλοχρηματία φερόμενοι, αλλά τους εφυλάξατε δι' ον καιρόν το Γένος ήθελε τους χρειασθεί δια να συναριθμηθή και αυτό με τα φωτισμένα, πεπολιτισμένα και ελεύθερα λοιπά έθνη της Ευρώπης.

Βοηθήσατε λοιπόν μεγαλοδώρως τους Ολυμπίους, ίνα υψώσωσι το ιερόν σημείον εις την πάλαι κατοικίαν των μυθολογικών θεών, ίνα αυτοί βοηθήσωσι με τα όπλα των τους Κασσανδρίους να κυριεύσωσι την Θεσσαλονίκην, να βάλωσιν ούτω εν ασφαλεία και τα ιερά υμών μοναστήρια και να μην ελπίσωσι πλέον οι βάρβαροι Αγαρηνοί να φέρωσιν αυτού πυρ και την μάχαιραν κατακαίοντές τα ως τώρα μανθάνομεν ότι κατέκαυσαν τον Άγιον Τάφον.

Αλλ' όπως δεν είχε ανάγκην παροτρύνσεων ο Παπάς δια να δώσει ό,τι είχε δια να οργανώσει και να συντηρήσει την επανάστασιν εις την επαρχίαν του, δεν ήτο δυνατόν αι συμβουλαί και αι υπομνήσεις του καθήκοντος να μεταπείσουν τους

καλογήρους του Αγίου Όρους ν' ανοίξουν τα ταμεία των μονών δια τον αγώνα.

Η φιλοχρηματία, με την στενήν αντίληψιν ότι τα χρήματα και οι θησαυροί του Αγ. Όρους ήσαν παρακαταθήκη ιερά που δεν έπρεπε να θιγή δια κανένα λόγον, εστερούσε την επανάστασιν της Βορείου Ελλάδος των φυσικών πόρων της. Και τούτο εις εποχήν κατά την οποίαν μόνον άμεσος, ταχεία και γενναία ενίσχυσις θα ήτο δυνατόν να συγκρατήση ολέον τον αγώνα της Ανατολικής Μακεδονίας, του οποίου εξακολουθούσε να είναι ταμείον και ψυχή ο εξαντληθείς και αποκαρδιούμενος Εμμ. Παπάς.

[...]

Η υποταγή των Αγιορειτών και η καταδίωξις του Παπά

Η ΦΗΜΗ και οι αγγελιαφόροι της αμνηστίας και της επιείκειας του Αβδούλ Αμπούδ είχαν εύρει ευνοϊκόν έδαφος εις τον Άθωνα. Οι καλόγηροι, οι εξ αρχής δυσφορούντες δια το ζήτημα των δαπανών, συνηθισμένοι πάντοτε να δέχονται προσφοράς και από τους πτωχοτέρους πιστούς, χωρίς αυτοί να προσφέρουν ποτέ τίποτε, δεν είχαν συγκινηθή ούτε από τας αυστηράς απαντήσεις του Υψηλάντη και της Ύδρας και των Ψαρών προς τας πτωχοπροδρομικάς εκκλήσεις των, ούτε αντελήφθησαν την υποχρέωσίν των όταν ήλθεν η κρισιμωτάτη ώρα της εξαντλήσεως του Παπά και του εκ των Τούρκων κινδύνου.

Ο πατριωτισμός των είχε σταματήσει προ της θυσίας των χρημάτων των μονών, τα οποία επί τέλους παρέμεναν νεκρά εις τα χρηματοκιβώτια και άχρηστα εις την κοινωνικήν οικονομίαν, και ο πρώτος ενθουσιασμός των δια τον Παπάν μετεβλήθη εις εχθρότητα. Αντί να ενισχύσουν τον ηρωικόν αρχηγόν εις τας τελευταίας αγωνιώδεις προσπάθειάς του, συνεσπειρώθησαν περί τας μονάς των και τον κατηρώντο ως υποκινητήν της επαναστάσεως και υπεύθυνον του κακού. Ενθύμιζαν με την στάσιν των - μόνοι αυτοί εις ολόκληρον τον ελληνικό αγώνα - τα πλήθη των κληρικών της Κωνσταντινουπόλεως κατά τας τελευταίας ημέρας της πολιορκίας της, οι οποίοι, αντί να λάβουν τα όπλα και να ενισχύσουν τον Παλαιολόγον, εγέμιζαν τας εκκλησίας, κατηγορούσαν τον βασιλέα και ωμιλούσαν περί της επικειμένης πτώσεως ως περί μοίρας αναποφεύκτου.

[...]

Ο Αβδούλ Αμπούδ υπεσχέθη να σεβαστεί το προαιώνιον προνόμιον των μονών και απηγόρευσε την είσοδον εις την μοναστηριακήν περιοχήν του τουρκικού στρατού, αλλ' επέμεινε δια τα όπλα, δια τους ομήρους και δια την αποζημίωσιν. Οι

ηγούμενοι διεπραγματεύτηκαν την μείωσιν του ποσού της αποζημιώσεως, αλλ' εδέχθησαν να παραδώσουν τα όπλα και τους ομήρους. Και το χειρότερον, εδέχθησαν να παραδώσουν εις τον Αβδούλ Αμπούδ και τον ευρισκόμενον εις την μονήν του Εσφιγμένου Εμμ. Παπάν.

Οι Έλληνες ιστορικοί προσεπάθησαν, οι περισσότεροι, να δικαιολογήσουν τους Αγιορείτας δια την υποταγήν των και να ευρούν έντιμον εξήγησιν της στάσεώς των απέναντι των προτάσεων του Αβδούλ Αμπούδ, και τους κατηγορούν μόνον δια την κακήν διεξαγωγήν της επαναστατικής υποθέσεως, που έφερεν εις αποτυχίαν. Υπήρξαν απέναντί των επιεικείς πιθανόν εκ σεβασμού προς το σχήμα των και προς την ιστορίαν του ιερού εκείνου καταφυγίου της Ορθοδοξίας. Αλλ' η αλήθεια δια την διαγωγήν των καλογήρων εκείνων είναι πολύ θλιβερά. Ανίκανοι να αισθανθούν κατ' αρχάς την ανάγκην γενναίας προσφοράς δια τον αγώνα, που τον ήθελαν, αλλά με θυσίες των άλλων, έφθασαν εις την ατολμίαν, εκύλισαν εις την ανανδρίαν και κατήντησαν ικανοί δια την χειροτέραν προδοσίαν.

[...]

Της στυγεράς αυτής πράξεως και της πραγματικής διαθέσεως των καλογήρων υπάρχουν αναμφισβήτητοι αποδείξεις. Διεσώθησαν τα σχετικά προς την καταδίωξιν του Παπά έγγραφα.

Την 9ην Νοεμβρίου ο ελευθερωθείς ζαμπίτης του Αγίου Όρους απέστειλε προς την Μονήν Εσφιγμένου, όπου είχε καταφύγει ο Εμμ. Παπάς, το ακόλουθον έγγραφον:

Εν είδει μουρασελέ σας γράφεται το παρόν εμού του Χασεκή Χαλήλ μπέη, ζαμπίτου του Αγίου Όρους.

Προς εσάς τους άπαντας καλογήρους του μοναστηρίου Εσφιγμένου γνωστόν έσται υμίν, ότι σήμερον απ' εδώ τις Καρυές έφυγεν ο λεγόμενος Άρχοντας μετά του επaráτου και οπαδού του Νικηφόρου, και ήλθον αυτού, τους οποίους να τους πιάσετε και να μας τους στείλετε ομού και τον ηγούμενόν σας. αν όμως παρακούσετε εις τα γραφόμενά μου και δεν τους πιάσετε να μας τους στείλετε ύστερον, θέλετε μείνει ανυπολόγητοι και εις το δοβλέτι και εις εμένα. Προσέξατε καλώς να μη προφασισθήτε ακαίρως προφάσεις και ματαιολογίας, διότι εγώ κάμω το χρέος μου ως καλοθελητής του τόπου και του μοναστηρίου σας. όθεν και σεις δεν πρέπει να θελήσετε τον αφανισμόν σας. ούτω ποιήσατε εξ αποφάσεως και να μοι αποκριθήτε εις τα γραφόμενά μου με τον ίδιον κομιστήν.

1821 Νοενβρίου 9, ημέραν Τετάρτην».

Από το έγγραφον τούτο φαίνεται ότι ο διοικητής της χερσονήσου, και κατά συνέπειαν και ο Αβδούλ Αμπούδ, εθεώρουν υπεύθυνον δια τον Παπάν μόνον την μονήν του Εσφιγμένου, όπου είχε καταφύγει ο ατυχής αρχηγός. Εν τούτοις την μεθεπομένην οι ηγούμενοι των άλλων δεκαεννέα μονών έγραψαν προς τους μοναχούς του Εσφιγμένου την ακόλουθον επιστολήν:

Εις την πανοσιότητά σας άγιοι πατέρες του ιερού κοινοβίου Εσφιγμένου.

Χθες ο ενδοξότατος ημών Χασεκή αγάς μας σας έγραψε μουρασελέν, δια να πιάσετε ενέχυρον τον Άρχοντα και τους λοιπούς, καθώς και ο ίδιος σας έγραψε. Λοιπόν σας γράφομεν και ημείς οι των είκοσι ιερών μοναστηρίων Προϊστάμενοι, οι εν τη ιερά συνάξει, να κάμετε το ίδιον, ομοφώνως δηλαδή, να μας τους φέρετε ενταύθα αναμφιβόλως και τους ζητούμεν από εσάς αφεύκτως. Και ιδού όπου στέλλομεν επίτηδες ανθρώπους δια να τους πάρουν. Και όσοι ακολουθούν τον άρχοντα από τους εντοπίους πατέρας, να αφήσουν τον Άρχοντα και να επιστρέψουν εις τα κελιά των. Ειδέ και φανούν παρήκοοι θέλουν υποπέσει εις οργήν μεγάλην, και θέλει χάσουν και τα οσπίτιά των. Ομοίως και αυτοί και όσοι κοσμικοί ευρίσκονται με αυτόν, όλοι να τον αφήσουν, διότι και αυτοί και όσοι άλλοι πιασθούν έχουν να παιδεύονται. Ταύτα προς είδησίν σας και μένομεν.

1821 Νοεμβρίου 11

Άπαντες οι εν τη Κοινή Συνάξει των δεκαεννέα μοναστηρίων του Αγίου Όρους προϊστάμενοι.

Η πράξις αυτή δεν έχει δικαιολογίαν και όλα τα καθηγιασμένα ύδατα του Αγίου Όρους δεν είναι δυνατόν ν' αποπλύνουν από αυτό το αίσχος τους δεκαεννέα ηγουμένους που υπέγραψαν την άνω επιστολήν, δια της οποίας έσπευδαν να παραδώσουν εις τον πασάν ένα θύμα τόσης περιωπής, δια να μετριάσουν τους άλλους όρους της υποταγής, και κυρίως τον αφορώντα την χρηματικήν

αποζημίωσιν.

[...]

Ο Εμμ. Παπάς μόλις επρόφθασε να διαφύγει. Καταδιωκόμενος από Τούρκους και Έλληνες, και μάλιστα τους χθεσινούς του θιασώτας και οπαδούς του, κατώρθωσε να επιβιβασθή με τους ολίγους πιστούς συντρόφους του και τον υιόν του Ιωάννην επί του πλοίου του Χ. Βισβίζη και ανεχώρησε δια την Ύδραν... Ενώ το πλοίον παρέπλεε τον Καφηρέα ο Παπάς, εξαντλημένος από τας κακουχίας και τας συγκινήσεις της τραγικής του περιπετείας, έπαθε συγκοπήν και απέθανε.

[...]

Η αποτυχία εκείνη της μακεδονίας βαρύνει εξ ολοκλήρου επί των Αγιορειτών. Και την επλήρωσαν τέλος και αυτοί οι ίδιοι, παρά τας ελπίδας και τας προσπάθειάς των να εξευμενίσουν τον νικητήν... κατέβαλαν εις τον Αβδούλ Αμπούδ την αποζημίωσιν των δυόμισυ εκατομμυρίων γροσίων εις χρήμα και εις εκκλησιαστικά αφιερώματα εκ χρυσού και αργύρου...

Αλλ' ο Αβδούλ Αμπούδ μετά την εκπλήρωσιν των όρων της συνθήκης εκ μέρους των ηγουμένων επροχώρησεν εις τα μέτρα του. Διέταξε την σύλληψιν πλήθους κληρικών εκ των εργαζομένων εις τους αγρούς, ενώ ταυτοχρόνως τμήματα στρατού κατελάμβαναν τας μονάς. Έγιναν καταδιώξεις και διαρπαγαί και έρευναι προς αποκάλυψιν θησαυρών. Οι όμηροι και οι άλλοι συλληφθέντες μετεφέρθησαν εις την Θεσσαλονίκην, όπου οι περισσότεροι απέθαναν εκ της μαρτυρική εκεί ζωής, ενώ εις το άγιον Όρος από της 15ης Δεκεμβρίου εγκατεστάθη τουρκική φρουρά από τρεις χιλιάδας άνδρας. Τα έξοδα της διατροφής ήσαν εις βάρος των μονών, που κατετυραννήθησαν από τους Τούρκους στρατιώτας μέχρι τέλους της επαναστάσεως, δηλαδή επί εννέα ολόκληρα έτη, οπότε εδέχθη η Πύλη την αποχώρησιν εκείθεν της φρουράς.

(Από το εξάτομο έργο του ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ Α. ΚΟΚΚΙΝΟΥ «Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ», τόμος Α΄. σελ. 595 [Βραβείον Ακαδημίας Αθηνών])

Πρόταση προς αναδημοσίευση: **Σταύρος Βασδέκης**